

ТМ	Г. XXXIV	Бр. 1	Стр. 275-288	Ниш	јануар - март	2010.
----	----------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 28:316.647.5

Стручни рад

Примљено: 29. 5. 2009.

Марко П. Ђурић

Велика Иванча

ИСЛАМ, ШТА ЈЕ ТО?

Резиме

Аутор својим чланком прво показује шта јесте, а шта није ислам, за њега. Затим констатује да се на темељу Курана не може да оправда никакав нечовечан став према хришћанину. По њему, хришћанин је од свега нечовечног у исламском свету заштићен својим хришћанским идентитетом који има у Курану. Исламско друштво које је држало до тога идентитета (Sura, III, 64), није ни могло против хришћана да води мали и велики цихад, или пак да иде на насилну исламизацију.

Кључне речи: исламизација, разумевање, толеранција, насиље, идентитет

Нисмо ли сви ми на првом месту слушаачи, читачи и тумачи Његових речи, те отуда само због тога и једна заједница која се разликује од других. Хришћанством и исламом до најважнијег, најзначајнијег и највреднијег добра.

Пошто као хришћани и муслимани то јесмо, слушање, читање и тумачење Његових речи, а затим наше понашање у складу са наведеним тумачењем, увек нас доводи у специфичан однос. Прво у специфичан однос једних према другима, због чега смо сада само хришћани и муслимани. Затим у специфичан однос према онима који нису ни хришћани ни муслимани, због чега смо сада према њима хумани људи. И најзад, нас наше слушање, читање и тумачење Његових речи и понашање у складу са њима, доводи у специфичну ситуацију према Њему. Због те ситуације само смо и спремни да Му кажемо своје „да“ и „другима“ своје „не“, а затим само Њему да понављамо ону Самуилову реченицу: „Говори Господе, јер слуга Те Твој слуша (Сам. 3,10).

У вези са горњим питањем – „Ислам, шта је то?“ – а у контексту Самуиловог говора са Богом, велим: ислам је религија која ће свакога

ако то он жели научити једној спремности због које ће он бити упамћен као муслиман. Прво, научиће га спремности да увек слуша свога Врховног Господара. Затим ће га научити спремности како да се покорава свом Врховном Господару. И најзад, ислам ће га научити спремности како за Божију ствар треба да сведочи. Како се у Курану јасно вели: “О, верници, будите увек праведни, сведочите Алаха ради... (Sura, 4, 135)” у наведеним спремностима и скрива се сва тајна његовог идентитета. Наведеним спремностима он купује „улазницу“ за своју вечност, а што није превисока цена.

Пошто је себе својим тумачењем, а тиме и једном спремношћу довео у специфичну ситуацију, хришћанинов идентитет битно се разликује од многих других идентитета. Протумачивши и разумевши реч Божију како треба, он је најпре једне истине свестан са апостолом Павлом. Због ње је и лако препознатљив у свету, али и због ње одбачен од света, каткада на самој маргини збивања и догађања. И само зато што му као „лудост долази од Бога да му је мудрије од људи“ (1. Кор, 1, 25) због таквог уверења он није прихваћен од многих. Његова се лествица вредности отуда разликује од многих, а најпре од оне Аристотелове и Кантове лествице вредности. Јер и код једног и код другог не живе, нису на попису, многе вредности, врлине којих се сећамо по животима светих људи Цркве. Леон Морис (1984, 43) отуд и не греша кад пише да „охол човек склон је назвати лудим што је заправо мудрије... од људи и свега што је у човјеку.“

И свакако да су свети људи увек били ти који су због своје јаке вере у Бога најдаље знали отићи у својој спремности. Муслимани се увек сећају свог пророка, ми Исуса, Јевеји Аврама. При чему ми хришћани у својим различитим спремностима откривамо сву снагу Светог Духа, док муслимани и Јевреји у њему препознају Божје вођство. Међутим, у вези са њима Бог никад не остаје дужан. Аврамову спремност Он награђује једним веома важним обећањем (Пост, 15, 7-12) и са њим Бог склапа савез (Пост, 17, 1-14). И само зато што је Аврам због Божије ствари био спреман и на то да жртвује свога сина Исака (Пост, 22, 1-19) због тога је и назван пријатељем Божијим (Јаков, 2, 23). Али, како Аврамова спремност „на све“ дође као последица његове вере, то што Аврам поверова Богу, то му се и урачуна у праведност. Но, како смо ми као хришћани и муслимани на првом месту слушаачи, читачи и тумачи Његових речи, отуда од тога како га чујемо у својој вери и како читамо и тумачимо Његову реч, од тога ће да зависи наша спремност да служимо Њему.

*„РАЗУМЕВАЊЕ КАО ИЗВОРНА ОНТОЛОШКА ОЗНАКА
НАШЕГ ЖИВОТА“ (GIBELINI)*

Држећи разумевање веома важном чињеницом у људском животу, Гадемер га узима за изворну онтолошку ознаку нашег живота.

Разумевање отуда хришћанина и муслимана и стављају специфичан однос према свему. Њихову безусловну ангажованост за ствар правде и поштења и условну ангажованост за ствар личне среће и користи, атеисти ће увек, на пример, изгледати „лудом“ и „бесмисленом“, а њима увек смисленом, те отуда само и допуштеном. Разумевање без кога нема успешног проповедања еванђеља, али и ислама, важна је ознака и хришћанског и муслиманског живота. Размишљајући о разумевању Курана, какво би оно требало да буде, познати исламски мислилац из прошлог века Абдуху вели да разумевање Курана зависи од правилног разумевања човека и света. Разумевањем и нашим понашањем у складу са њим, не смемо човеку одузимати што му је Бог дао у Библији и у Курану. Не смемо га сводити на средство него на циљ. Разумевањем светог текста отуда ћемо долазити до Божијих, а не и наших одговора у вези са нашим свакодневним ситуацијама, а затим наше властито разумевање не сме доћи у сукоб како Библија и Куран виде човека (Пост, 1, 26; Sura, 2) и Бога. Не само за Лутера већ и за Калвина, проповедање Еванђеља кога нема без тумачења и разумевања, било је „најважније средство милости“ (Bloesch 1989, 190). У односу на њега све друго у Цркви било је мање важно. Али, само проповедање, тумачење и разумевање Еванђеља у контексту Цркве указује се као најважње разумевање и „најважније средство милости“. Пошто је погрешно разумевање светог текста најчешће шкодило нашим међуверским односима, данас је и најважније на прави начин разумети свети текст. И само зато ако добро будем разумевао неке Павлове текстове (1. Кор, 8,4; Рим, 3,29; Гал, 3,20; 1. Тимотеју, 1,17) полазећи од њих нећу ислам обезвређивати и игнорисати. Затим, сећајући се неких куранских ставова о Исусу (Sura, 3,55; 5,110) у муслиману нећу моћи препознати свог конкретног и потенцијалног непријатеља, а ако је он на курански начин муслиман нећу му моћи ускратити ни своје поштовање, а ни љубав. У вези са питањем „Ислам, шта је то?“ велим: због својих ставова о Исусу (Kuran, 61,6) и свог учења о Богу (Sura, Ihlas) он је прво вера којој не могу да ускратим своје поштовање. Јер, балкански човек што је умео и знао да ускрати поштовање другом човеку и другој вери, то је често плаћао по скупој цени.

Имавши у рукама књижицу „Данашњи човек пред Библијом“, аутор наведене књиге имплиците вели да тумачење Библије, овде Курана, не сме бити оптерећено никаквим негативним набојем (стр.11, Кс,Згб,1986). Међутим, што смо ми приликом разумевања Курана били оптерећени негативним сећањем на Турке и што смо муслимане држали за „потирице“, у своме виђењу ислама пре смо се сећали Павловог писма Титу у коме се вели: „човека јеретика... избегавај“ (Тит, 3,10) него Павловог говора у Листри (Да, 14,15) где се паганима саветује да се „обрате живом Богу“ у кога и муслимани верују, па су зато и нама блиски. Нема лошег ислама и хришћанства, али зато има и биће увек лоших хришћана и муслимана.

При чему смо ми хришћани наведене тврдње најсвеснији са Павлом (Римљанима, 1, 18-27) и Лутеровом антропологијом, а мање са православном антропологијом за коју ми је парадигматично размишљање Св. Василија Великог (1978, 64). Јер у свом писму брату Амфилохију он јасно вели: “Ево шта нам је обећано: постати Богу слични колико је могуће људској нарави“. Православље је и отуда у односу на традиционални протестантизам задржало неупоредиво позитивнију слику о човеку. При чему је то лоше у нашем животу првенствено ствар наше злоупотребљене слободе у вези са којом читамо: “Он је преда те ставио и ватру и воду: за чим хоћеш пружи своју руку“ (Sirah, 15,16). И само тамо где је човекова слобода, ту ће бити и његова одговорност за учињено или неучињено дело које је требао да учини као хришћанин. Међутим, како је он као хришћанин позван да суделује у једној другој слободи (Рим, 8,21) у којој само и препознаје Дух Господњи (2. Кор, 3,17) то му само избор за ову слободу нуди гаранцију за његово вечно блаженство, а овде опредељење за крст и страдање.

Полазећи од неких ајета у Курану, такође и ислам нуди једну негативну слику о човеку (Kurān, 33,72; 4,28), али он, истовремено као и хришћанство, говори о човеку под датим условима на најлепши начин (Kurān, 2,30). Пошто је суштина Христове науке сва у изреци “Љуби Бога изнад свега и свога ближњег као самога себе“, то с обзиром на ту тврдњу велим: нема лошег хришћанства, али ће бити лоших хришћана неспремних да суделују у оној слободи на коју их Христос позива. Како се у Курану јасно тражи од муслимана да се са другим муслиманом и другима натиче само у добру (Kurān, 5,48), то ће само због такве муслиманове неспособности бити лоших муслимана, али не и нечовечног и лошег ислама.

ПРАВОСЛАВАЦ КАО МОЈ БЛИЖЊИ

На нашим балканским просторима одувек је далеко више живео онај практични, комшијски, него онај службени, међурелигијски дијалог и екуменизам. Више се сећамо оне практичне него теолошке и интелектуалне толеранције између различитих верских институција. При чему је толеранција онај „праг“ испод којег хришћанин, а и Црква институција, не може се спуштати, јер би тада обоје били препознатљиви по свом нетолерантном ставу према другачијем мишљењу и понашању, а све то заправо никад није ни чинило Исуса Исусом. Подсетимо се на његове многе разговоре са другима који у јеврејском нормативном друштву нису били прихваћени као ортодоксни већ у име ортодоксије били одбачени и живели на маргини. Вратимо ли се неким местима у Јевањђељу (Мк, 7,24; Мт, 8,5; 11,21; Иван, 4,7; 4,46) Исусово понашање на првом месту говори шта толеранцију у садржајном, не у формалном смислу, чини

толеранцијом (Leksikon temeljnih religijskih pojmova 2005, 492). При чему Његова толеранција није самој себи била циљ. Исус је њу стављао у функцију виших циљева, те је она само била средство да се Његова порука универзализује. Иначе, и понашање Пророка ислама говори првенствено о тој садржајној толеранцији. Полазећи од тога да у “вери нема присиљавања“, подсетимо се какав су статус имали јевреји у шпанском периоду ислама, а сам Мухамед ставио је под своју заштиту монахиње, односно монахе, манастира Св. Катрине на Синају.

Полазећи од основне поруке Еванђеља, данас нама хришћанима није толико важно да о толеранцији размислимо колико о доласку Царства Божијег у нашу средину, те је све оно што радимо у функцији тога циља овде.

Историјски стоји да ми на нашим просторима никад нисмо имали оног хришћанског и исламског сензибилитета једних за друге, али било је и таквих који у том сензибилитету нису оскудевали. Рахмети Мехмет еф Курт није оскудевао у том муслиманском, а Срећко Бадурин у хришћанском сензибилитету. Не оскудевајући у муслиманској осетљивости за друге Рахмети Мехмед еф Курт, муфтија тузлански 1941. спречио је покољ Срба и рушење Православне цркве, док је благо упокојени надбискуп Бадурин у катедрали Св. Јакова у Шибенику позивао зарађене стране на прекид рата и искрено саучествовао у патњама свих (Badurina 1999). Отуда у вези са питањем “Ислам, шта је то?“ велим: он је пре чињеница, него доктрина, искуство које не допушта муслиману да чини нешто што се противи захтеву правде, љубави и поштења. Наведени примери отуда нам јасно показују да аутентични хришћанин и муслиманов сензибилитет, карактер, одсликавају стање човекове бриге у вези са бригом другог човека. Хришћанство и ислам отуда се, због јасно испољене бриге за човека, не могу ни спиритуализовати ни политизовати. Пошто пророк Ислама јасно вели у једном свом хадису да нико не може веровати, док своме брату не пожели што жели самом себи (Magos 2005, 272), то ислам, муслиманово искуство одсликава и стање човекове бриге за другог човека.

ИСЛАМ КАО МОЈА ЗАШТИТА ОД НАСИЛНЕ ИСЛАМИЗАЦИЈЕ

И само зато што смо за исламску ортодоксију “народ књиге“, то смо прво исламом заштићени од сваке насиле исламизације. Насилна исламизација отуда нема никакво упориште у Курану, нити Пророковој Сунни. Међутим, ако је ње негде било, та времена памтимо по веома лошим муслиманима који су са собом донели “тријумф фанатизма“, а иза себе у неким областима оставили праву пустош. У османском друштву пише Халил Иналцик (1974, 259): “Одувек је деловала једна група фанатичне уleme...“. Како је хришћанин ту да сведочи, а муслиман да позива, то насилна исламизација није иманентна исламском бићу. И само зато што смо за исламску ортодоксију “народ књиге“, такво

сазнање муслимана о нама јесте „бедем“ против сваке насилне исламизације. Пошто на нас хришћне не може да се односи појам „Дар ал-хараб“ или „кућа рата“, то с обзиром и на ту чињеницу наш је идентитет у исламском свету – свету који држи до Шеријата и Пророкове праксе – по два критеријума заштићен од сваког исламског насиља у вези са верским стварима. Не треба заборавити, пише покојни Мардешкић (1993, 46), да су „Жидови и кршћани као заштићена мањина припадали ’кући ислама’ или ’Дар ал-ислама’, а не подручјима која у будућности треба исламизирати“.

Приче да данашњи ислам жели да искорени данашње хишћанство отуда су најчешће реченице неупућених или оних појединаца који априори осећају одбојност према исламу. Међутим, да би неупућени сведочили о својој позитивној упућености и познавању ислама, на прави начин морају Куран разумети. Јер, само тако основни дух Курана неће нарушавати. Пошто се у Курану јасно вели да само зато што је Куран од Алаха, он прво зато у себи не садржи никакве противуречности. А то значи да се у Њему нећемо сретати са супротним етичким захтевима и градити исламску политику на принципима који су супротни исламском духу. Куран отуда у себи не садржи моралне прописе који би стајали у међусобној напетости. Куран се отуда прво мора читати а затим тумачити, као повезана, а не као неповезана целина. Јер само се тако и погађа основни дух Курана, односно ислама, јер једног без другог и нема. У њему само тако нећемо налазити противуречности и „супротне етичке захтеве“ и норме. Међутим, да би његов основни дух разумели на аутентичан, не и искривљен начин, морамо водити рачуна о историјском контексту кад су поједини ајети и суре настали. Какво је било њихово историјско залеђе? Уосталом, за такав приступ ми и према Јеванђељу знамо. Неки само зато што нису познавали Исусов прави дух, а он је дух љубави, тврдили су да се на темељу неких његових изјава може правдати верска нетолеранција (Лк, 14,23) и антисемитизам (Јов. 8,44), а што је чист апсурд. Али, како је основни Исусов дух дух љубави, то је само љубав, несебична љубав, плод Духа (Гал, 5,22) Исусовог духа. По њој само и јесмо Његови ученици (Ив, 13,35).

Но, сигурно је да основни дух ислама препознајемо по муслимановом такмичењу у добру, верској толеранцији, па је то и најпре и иманентно исламском човеку. И само зато што многи „не размисле о Курану“ (An Nisa, 82), о његовом основном духу, а затим не помисле на то да је он од Бога (Алаха), својом интерпретацијом ислама прво нарушавају основни дух Курана. А зашто они не размисле о Курану, читамо у сури „Жене“. Да је он од неког другог, а не од Алаха, сигурно би у њему нашли многе противуречности (Sura, 4,82). Пошто се често не води рачуна о општем духу наших светих књига, то многи Библију и Куран тумаче на свој начин, како би њиме правдали политику Цркве и Улеме која не одговара општем духу Јеванђеља и Курана, али одговара циљевима хијерархије. Ернест Блох је, на пример, знао

рећи да се Библија може да чита и кроз оптику Манифеста комунистичке партије, те касније нисмо могли мимоићи у Цркви појаву разних левичарских теологија. Пошто данас многи својим тумачењем Курана налазе у њему разне противуречности које се апсолвирају са супротним етичким законима, то њима Алах и није „био у прилици“ да објави свој „најлепши говор“ (Куран, 39,23). Али, зато Он објављује „најлепши говор“ онима који знају да у Курану не живе никакве противуречности и да је Алахов говор био прилагођен знацима у времену и историјском контексту, у који је Божија провидност ставила муслимана да живи.

ЧЕГА ЋЕ СЕ ТИЦАТИ ПРАВОСЛАВНИ „КОПЕРНИКОВСКИ ОБРТ“ ПРЕМА ИСЛАМУ И МУСЛИМАНУ?

Пошто се у књизи „Законоправило Св. Саве о Мухамедовом учењу“ (Петровић 1997) срећемо са насловом „Спис о проклетствима мухамеданства и крштењу обраћеног муслимана“ (стр. 51), то се наш традиционални и став према исламу првенствено тиче теолошког обезвређивања ислама, а тиме и вређања самог муслимана. Отуда у вези са питањем „Ислам, шта је то?“ велим да је то религија коју је православни човек максимално сатанизовао, а тиме и обезвредио.¹ Иначе, што наше данашње, модерно православље у вези са исламом не би било везано за византијски него библијски контекст (Пнз. 6,4; Пс. 135,6) у таквом везивању само се и препознаје „коперниковски обрт“ свеукупног православног виђења ислама. Како је наше средњовековно православље, а модерно још немамо, стављало знак једнакости између Мухамеда и Курана, чиме је свесно објашњавало ислам Мухамедом, а не Мухамедову веру Кураном, то у напуштању таквог приступа видим други „коперниковски обрт“ према исламу. Међутим, како у стварима вере не можемо да објективизујемо свој суд и да логичким средствима докажемо предност нечијег веровања, то се наведене тврдње пуно и не дотичу муслимановог верског сензибилитета. Затим, њему је најважније не оно што су неки свети оци рекли о исламу, не оно што Црква службено данас мисли о њему, већ му је најважније шта не само курански, већ и јеванђељски Исус мисли у вези са неким стварима. При чему, кад све то велим, најпре мислим на једну полемичну књигу против хришћана коју је у своје време написао Абу Хамид Газали, а на коју успутно указује Корб (1977, 201). Пошто на темељу неких Исусових изјава (Мк, 12,29-30; Лк, 18,19) своју веру у бога поистовећује са Исусовом, то сам од многих муслимана чуо да се они на темељу јеванђељске ортодоксије – оно што Исус изјављује и Павловог монотеизма – не могу сматрати јеретицима. У вези са примедбом неких да ислам

¹ Детаљније у: J. Damasenus: De Haeribus, 101, PG, 94, 763-774; N. Buzantilus philosophus. Konfutatio falsi libri ou emcrist Mohamedes Arps, PG. 105, 665-842.

није религија какво је хришћанство и јудаизам већ идеологија, муслимански одговори увек су се сводили на тврдњу. Да је ислам идеологија, као такав би давно нестао из историје, међутим, како је он њена супротност, он је све и одржао до данашњег дана. „Ви и ја“, писао је у своје време папа Гргур VII (11. век) муслиманском владару данашњег Алжира Ал-Назиру, „дугујемо овај дар, посебно зато што верујемо и признајемо једног Бога, додуше на различите начине...“ (Michel 1997, 48). Отуда у вези са питањем „Ислам, шта је то?“ велим: он је „приљубљено Божје лице“ (Franzen 1983, 18), апсолутна религија за азијског човека, као што је Трелч (Troeltsh) (1865-1923) хришћанство таквим држао за европског човека. Полазећи од неких ајета у Курану којим се вели „мени моја, а вама ваша вера“ (Kuran, 109,106), а затим да ће само настрадати они који не верују у „Књиге“ (Kuran 2,121), ислам се позитивно одређује према хришћанству. Управо зато исламу не треба никакав „коперникански обрт“ да би од нас био позитивно дефинисан. Иако његова ортодоксија не говори о никаквом христоцентризму, већ о теоцентризму, он од нас не тражи да напуштамо свој идентитет, нити припадамо оним због којих се може због верских ствари водити „дихад“. Међутим, од муслимана ми све то тражимо и он то док не прихвати, он је за Цркву јеретик. Иако смо свесни да наше искључивости морају да остану, јер без њих не би било ни нас хришћана, ни муслимана, што знамо за једног Бога Створитеља, то сећање нека нас повезује. Отуда у сећању на Бога Створитеља видим онај „мост“ који ће нас у 21. веку повезивати.

Иначе, што најраније искуство Цркве наличи и искуству најранијег и доцнијег историјског ислама, то муслимани и хришћани у вези са неким историјским ситуацијама деле исту судбину. „Све већа мржња“, пише Франзен (1983, 18), навела је Синагогу да око 100. год. „службено прокуне хришћане“.

Истовремено, све већи презир ислама од стране неких од хришћана навео је Цркву да службено прокуне муслимане, због чега за муслимане важи одредница „јеретик“. Међутим, ако данас у времену екуменизма на сав глас вичемо да је сва ортодоксија на нашој и сва хетеродоксија на другој страни, све то говори о две ствари које су противне духу екуменизма и нашој тежњи да са муслиманима изграђујемо претпоставке за изградњу Аврамове екумене на Балкану. Али, то не говори само о томе, већ и о следећем: о нашем хришћанском, црквеном монополизму на истину и захтеву за једну објективну апсолутност. И само што по папи Гргуру VII ми и муслимани верујемо на различите начине, та се различитост тиче и следећих ствари. Размишљајући о њој на кантовски начин, велим да је муслиманово веровање у Бога априорно, а наше, због сећања на Исуса и догађаје у вези са њим, а због нас, апостериорно. И само зато што знамо за различите начине веровања у Бога, муслиман и не зна за ону напетост између „да“ и „још не“ која је у нашу историју ушла са Исусом као Христом. Хришћанинова спознаја Бога, што за њу зна, битно је упућена на историјско; сећањем

на историјско он не губи наду у вези са оним што му је од Бога понуђено као трајно и вечно.

Пошто је познати руски мислилац Чадајев у својим „Писмима“ (трећем или четвртом писму) Мојсија, Христа и Мухамеда сврстао у изабране људе (Koplston 1992, 46), тиме смо већ са његовом појавом свесни подизања цене и коперниканског обрта према исламу у руском, православном друштву. Мислећи на Пророка ислама, П. Чадајев даље вели да је он био већи добротинитељ људског рода него што је био Аристотел (исто, стр. 48). При чему, ако се сетимо у шта су веровала арапска племена пре примања ислама, да су се између себе стално тукли и гложили и немилосрдно убијали, да је Мухамед под своју личну заштиту стављао хришћане, да је исламска цивилизација била једна од најнапреднијих, Чадајевљеве тврдње нису неодмерене. Пошто у историји није било другачије, Чадајев у појави ислама првенствено препознаје друштвену корист од једног веровања. Како Мухамед није био само духовна, већ и секуларна личност, доласком за политичког вођу прво је мирио посвађана арапска племена и уводио један другачији морал. Али, друштвене користи од једног веровања у Бога најсвеснији смо са појавом исламске цивилизације, због које данас можемо да говоримо и о једном муслиманском империјализму у култури који је живео у средњем веку на просторима од Шпаније до Индије.

Да би данас почели да озбиљно размишљамо о нашем православном, али и другом „коперниканском обрту“ према исламу који се тиче једног другачијег виђења ислама и муслимана, у тај процес не можемо се укључити без две ствари. Прво, без једног интелектуалног поштења нећемо многе ствари моћи да започнемо, а затим морамо јасно знати шта је иманентно изворном (куранском) исламу, а шта није. Ако смо између себе интелектуално поштени, интелектуално поштено мислимо, нико од нас не може да говори о „објективној“, већ само о „субјективној апсолутности“ код свог веровања. Управо зато Јунг (1990, 23) и говори о оном унутарњем Богу, а затим додаје: „природна знаност не може утврдити религиозну истину. Религиозна је истина у бити искуство, а не поглед. Религија је апсолутно искуство. Религиозно искуство је апсолутно, о њему се не може дискутирати. Кад је неко имао неки религиозни доживљај, онда је управо имао тај доживљај и нитко му га не може одузети“ (исто, стр. 19). Наш и туђ „коперникански обрт“ према исламу у оном позитивном смислу отуда искључује монопол на истину и теолошки ексклузивизам са наше, а то исто тражи и од муслимана, ако нађе за сходно да о њему размишља. Ако тежимо бољим временима, морамо тежити и теологији која је у складу са садашњим знацима у времену. Екуменизам је наша једина опција.

Ако смо критички и објективно расположени признаћемо да је ислам био задњи глас о Богу Аврамовом, коме се и Исус обратио са крста (Јк, 23,46). Пошто је он био глас о Богу Израеловом, он прво не долази у сукоб са гласом о Њему у Библији, те су приче о Њему иден-

тичне у Библији и Курану. При чему тај глас за мене хришћанина није важан, али је итекако важан за муслимана. Али, када у тог Израеловог и касније куранског Бога муслиман није веровао како треба, знамо за његово „јао“ које нас асоцира на оних седам „јао вама“ у Библији (Из, 5,8). При чему то прво „јао вама“ беше због чињења друштвене неправде у библијском Израелу (Из, 5,8-24; 10,1-4); друго „јао“ у јеврејском друштву беше због пијанчења и банчења у јеврејској држави (Амос, 6,5; 8,3). Што само говори да када губимо свој верски идентитет, да се то губљење прво осети на нашој властитој кожи. На нашој злој судбини. При чему свих тих седам „јао“ данас увршћујемо у „етичка кривоверја“, „етичке јереси“, због којих је Павлов хришћанин био искључен из заједнице (2. Кор, 5,1). Данас смо ње најсвеснији, те нас она најбрже и води кризи у губљењу нашег идентитета. Због ове јереси не трпе само неки, већ многи, те због ње црква далеко више наличи данашњем свету, него што се од њега разликује.

Пошто је хришћанска традиција од апостолских времена, па све до данас, ортодоксију везивала за речи богослова Јована (1. Јов, 4,2) данас сви који не мисле тако за Цркву ће бити јеретици, не и неки који само на другачији начин верују у Бога. Међутим, док такав став везујемо за неке протестанте (Барт) и Православну цркву, Католичка црква у своје виђењу других еволуирала је са задњим концилом. Папа Гргур VII (11. век) који је муслимане држао не за јеретике, већ само за оне који другачије – у односу на Цркву и хришћане – верују у Бога, дописивао са Ал-Назиром, муслиманским владарем данашњег Алжира.

Пошто су се на нашим бившим југословенском просторима увек укрштали различити верски идентитети и живеле различите цркве, екуменизам и међурелигијски дијалог су наша судбина. Додамо ли томе да је Балкан био и остао онај шав који повезује Европу с Азијом, међусобну упућеност једних на друге не можемо избећи. Како само екуменска теологија има тежњу да другог схвати и разуме како он себе схвата и разуме, она укључује дијалог као инструмент међусобног повезивања. Пошто курански ислам не познаје верску нетолерантност и увек је за дијалог, не за монолог међу Аврамовим религијама, он у себи и укључује инклузивистичко становиште. Будући да само у екуменској теологији знамо за „појам разлике и појам сличности“, ова теологија само и нуди излазак из многих наших „ћорсокака“. Али, у вези са питањем које ће околности највише порадити да се међусобно добро разумемо, велим да ће то учинити њих две. У разговору са муслиманом отуда ћу прво да актуелизујем оно што је мој уски, конфесионални идентитет давно маргинализован. Разговараћу са њим о истини која се тиче једног Бога створитеља, а затим ћу разговарати о истини која се тиче Аврамовог бога. Иначе, само зато што се Други ватикански концил сетио истих ствари, данас региструјемо узлазну линију у односима између католичке цркве и исламског света. И, с тим у вези, сетимо се и недавне посете реис-л-улеме Исламске заједнице у Босни и Хер-

цеговини др Мустафе-еф. Церића Ватикану и његовог сусрета са папом Бенедиктом XVI (Glas islama, 2008, 7). Међутим, ако је католичким хришћанима тек са њиховим задњим концилом пошло за руком да схвате муслимане на позитиван начин, да исламу подигну цену, да га не игноришу и презиру, нама то још увек службено недостаје. Иначе, кад данас у дијалогу или мимо њега размишљамо о новој парадигми наших православно-исламских односа најчешће се сетим Паламиног разговора са „сином Емира Оркана“ (Мајендорф 1983, 79). Како је у наведеном разговору Палама изразио наду да ће „ускоро доћи дан кад ћемо моћи разумети један другога“, то са великим Другим Ватиканским концилом тај је дан дошао католицима, а нама још није. Нове парадигме у нашим међусобним односима отуда неће бити док се та Паламина жеља не оствари. Међутим, како ми православци не држимо пуно до екуменске теологије у којој су „појам сличности“ и „појам разлике“ базични појмови, то значи да ће наша опредељеност за ствар екуменизма уједно и бити онај „дан када ћемо моћи разумети“ муслимана и он нас.

*У НЕКИМ ВИЂЕЊИМА КОЈЕ ЗА НАС ИМАЈУ ЗНАЧАЈ
ИСТИНА НЕМОГУЋЕ ЈЕ РАЗМИШЉАТИ О ТОМЕ КАКО
„ПРЕЋИ РУБИКОН“*

Прочитамо ли књигу др Ивана Девчића (2003, 218-225), митрополита ријечног, „Бог и филозофија“, уверићемо се у непремостиве разлике између наших религија, те с тим у вези једни другима нећемо ни постављати оно Хитсково питање: „Како прећи Рубикон?“ (Виџаса 2008, 14). Не можемо отуда једну теолошку парадигму замењивати другом, односно можемо ићи на замену, али никад на штету властитог губитка идентитета. Пошто за нас Исус има важност као Христос, а за муслимане има важност у томе што по Курану „навјешћује“ (Karlović 2001, 52) Мухамедов долазак, то муслиманска ортодоксија не зна за никакву христологију. Пошто сав Исусов идентитет у исламу откривамо у реченици: „О, синови Израелови, ја сам вам Алахов посланик... да вам потврдим прије мене објављени Теврат и да вам донијесем радосну вијест о посланику чије је име Ахмед...“ (Војни ред, 6), то се у исламу важност Исусова цени с обзиром на сву важност Мухамедову за муслимана. Отуда у вези с питањем: „Ислам, шта је то?“ велим: ислам је једина религија на свету која цени и поштује Нешто које за мене има апсолутну вредност и важност. Пошто је исламска (куранска) ортодоксија у шестом веку „срела и упознала“ Исуса Христа без Цркве, не нашавши га у њој, односно у Св. Евхаристији, о њему је кроз све векове са великим поштовањем говорила као о Божјем посланику (Sura, 61,6) не и о Њему као Христу и Сину Божијем (Ђ, 9,20; Ив, 3,18). Због свега, отуда данас и не треба размишљати о Хиковој идеји прелаза „преко Рубикона“, јер би тим преласком и једни и други изгубили

идентитет. Међутим, могуће је делимично се наћи на другој страни Рубикона ако о Богу размишљамо искључиво на теоцентричан начин (1. Тим, 1,17; 1. Кор, 8,4) и када међусобно разговарамо о Исусовој вери, не и нашој црквеној вери у Њега и Њему. При чему се у свим тим ситуацијама ради о замени једне парадигме, једног говора и размишљања, другом парадигмом и другим говором и размишљањем. Пошто су нека најсветија имена Цркве себи и Цркви знали да поставе, због интереса Цркве и човековог спасења, и оно Хиково питање „како прећи Рубикон“, данас се њих, неких од њих, сећамо као светаца и великих апологета Цркве. Но, како је тај „прелаз преко Рубикона“ тражио замену једне теологије другом, нагласак на овом не и на оном другом аспекту Христове природе, Јустин филозоф и мученик вели у једној од својих апологија: „...ми се клањамо и љубимо Логоса рођена из нествореног и неизрецивог Бога...“ (Bunić 1976, 271).

Пошто је хришћански светац и мученик размишљао како да „успостави мост између хришћанства и паганске филозофије“, он је себи морао да постави оно питање које данас многи са Хиком себи и другима постављају. Међутим, кад су у питању муслимани, питање ће свакако остати исто, али ће одговор бити сасвим другачији. При чему смо овде најпре сагласни са оном тврдњом, овде одговором, Папе Гргура VII и концилским документима задњег концила свете Римске цркве. У папином говору Ал Назиру се јасно вели: „Јер, Свемогућ Бог жели да се сви спасе нико не изгуби“ (Michel 1997, 48). А што само говори да када је у питању теоцентризам, да тада обавезно размишљамо о једној истини којој темеље налазимо у свим објавама, а затим и у нашем умовању. Пошто је наша данашња нормативна теологија православне цркве максимално везана – кад је у питању ислам – за неке црквене оце (Н. византијски, Ј. Дамаскин), те и за сам став Св. Саве (Крмчија), то Хиково питање и нема никакву важност. Не знам који би га теолог и који црквени великодостојник поставио. Пошто је ислам за ортодоксно православно друштво „101 јерес“, само би муслиман могао да размишља, не и православлац, о Хиковом питању. Пошто ислам од хришћанства удаљава наш еклезиоцентризам који је у свест Цркве ушао са познатом формулом светог Кипријана Картагинског којом се вели да „изван Цркве нема спасења“, то је и данас он онај камен темељац на којем ми зидамо, од чијег теолошког материјала градимо, „зид“ који нас дели од ислама. Други је „зид“ подигнут са појавом христоцентризма, те због обоје велимо: Христос је у Цркви посредством Духа Светог и Црква је у Христу посредством Св. Тајни. Ислам за све то не зна, али зна за нешто без чега нема ни нашег ни његовог идентитета, а то је вера хришћанина и муслимана у Једног Бога Створитеља, вера у Аврамовог, Исусовог и Мухамедовог Бога. Јер, Исус који је био син човечији (Мк, 6,3) и Мухамед који је за ислам био посланик и пророк, знали су за истог Бога и Њему се увек обраћали (Ihlas,1; Мк, 12, 29,30).

ЗАКЉУЧАК

Сигурно је да између нас неће бити разумевања које данас од нас тражи екуменска свест овога времена ако само будемо наглашавали да се Богу искључиво и само може да долази кроз Христа (Јован, 14,16). Пошто ми хришћани знамо за такав приступ, зато данас и јесмо протестанти, православци и католици, а не, на пример, и муслимани. При чему због таквог нашег приступа Богу за нас Исус као Христос и Црква као „тело Христово“ имају апсолутну важност. Иначе, ми православни хришћани нисмо само свесни једног „коперниканског обрта“ само према исламу, већ и према западним хришћанима, јер многи православни теолози, а негде и Цркве, западни приступ Богу, западну Цркву (Католичку) држе за неспасоносну (Православна енциклопедија 2002, 1631; Православље 2007, 28). При чему ће наведени „обрт“ првенствено бити у функцији Исусове жеље (Јован, 17,11), а истога ћемо бити свесни по тврдњи да се поред нас и други спасавају. Пошто се у нашем Символу вере који се редовно чита на нашим Литургијама јасно вели: „Верујем у Једнога Бога Оца Сведржитеља Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог...“, а у сури се „Ихлас“ вели: „Реци: Он је Алах-Један“ (Sura, CXII,1), зар сви ми сад нисмо један Божији народ који у Њега само различито верује, како би рекао Папа Гргур VII (11. век). Пошто је Исусова вредност на различите начине потврђена у Новом Завету и Курану (Sura, 61,6; Еф, 2, 8-9; 1. Јов. 1,7; Јован,8, 24), то сада ни хришћанин ни муслиман не могу да ускрате, ако држе до одговарајућих вредности, оно што истина у вези Исуса од њих тражи. Обојица отуда прво верују у Исуса, али на различите начине и у вези различитих ствари, те се сада ради о две вере, у вези истог Исуса. Отуда се ни муслиманов идентитет у целости не може одржати без његове вере у Исуса, а у вези хазрети Мухамеда. Насупрот томе, хришћанинов идентитет не може опстати без хришћанинове вере Њега као Христа и Сина Божијег и човечијег (1. Јов, 1,7; Јован, 20,31; Јован, 10, 17-18...).

Пошто апостол Павле у свом говору у Листри паганима јасно вели да се обратe живом Богу (Да, 14,15), а затим на једном другом месту каже (бесмртноме, невидљивоме, јединоме Богу част и слава у вјекове вјекова... /1. Тим, 17; 6,15/), то исламско веровање у Бога могу да браним од разних приговора у својој православној средини позивајући се на Павла. Истовремено, муслиман ће моје хришћанско веровање у Бога бранити од разних приговора у својој исламској средини позивајући се на нека места у часном Курану (Kurān, 2,136; Al-ankebut, 46), те само захваљујући томе добро ћемо се разумети.

Литература

- Badurina, Srećko. 1999. *Glas za čovjeka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
 Базилије Велики. 1978. *Дух Свети*. Макарска: СБ.

- Bižaca, Nikola. 2008. *Ogledi iz teologije religije*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bloesch, Donald G. 1989. *Osnove evanđeoske teologije*. Novi Sad: Dobra vest.
- Bunić, Šagi. 1976. *Povjest kršćanske literature*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Gibellini, Rosini. 1999. *Teologija dvadesetog stoleća*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Glas islama*. 2008. Broj 154.
- Devčić, Ivan. 2003. *Bog i filozofija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Иналџик, Халил. 1974. *Османско царство*. Београд: СКЗ.
- Jung, Carl Gustav. 1990. *O religiji i kršćanstvu*. Đakovački selci: Župski ured.
- Karlović, Ivan. 2001. *Bogočovjek Isus Krist*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Koplston, Frederik. 1992. *Filozofija u Rusiji*. Beograd: BIGZ.
- Leksikon temeljnih religijskih pojmova*. 2005. Zagreb: Prometej.
- Мајендорф, Јован. 1983. *Свети Палама и православна мистика*. Београд.
- Mardešić, Željko. 1993. *Конфесије и рат*. Сплит: Центар за религијска истраживања.
- Maros, Zorica. 2005. *Zlatno pravilo u kršćanstvu i islamu*. U: *Dijalogom do mira*. Split: Institut za kulturu mira.
- Michel, Thomas. 1997. *Odnosi kršćana prema islamu u povjesnoj perspektivi*. *Savjest i sloboda* 8:48.
- Morris, Leon. 1984. *Prva Korinćanima. Tumačenje Prve Pavlove poslanice Korinćanima*. Novi Sad: Dobra Vest.
- Петровић, Миодраг М. 1997. *Законоправило Св. Саве о Мухамедовом учењу*, Београд.
- Православна енциклопедија*. 2002. Београд: Савремена администрација.
- Православље*. 2007. Број 958.
- Franzen, August. 1983. *Pregled povjesti crkve*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Corb, H. 1977. *Historija islamske filozofije*. Sarajevo: "Veselin Masleša".

Marko P. Đurić, Velika Ivanča

ISLAM, WHAT IS IT?

Summary

The author is showing what is and what Islam is not for him. After that, he is stating that on the ground of Koran any unhuman act against Christianity cannot be approved. According to him a Christian is protected against everything unhuman in the world of Islam by the identity he has in Koran. The society of Islam that held that identity (sura , III, 64) could not lead small or great Jihad against Christians, or force violent islamisation.

Key Words: Islamization, understanding, tolerance, violence, identit